

Tartu Ülikool

Usuteaduskond

Praktilise usuteaduse õppetool

Kristin Kätt

Usulise konflikti tasandid

Bakalaureusetöö

Juhendaja prof Tõnu Lehtsaar

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
Teema valik ja uurimisprobleemi püstitus	3
Uurimismetoodika.....	3
Töö struktuur.....	4
1. KONFLIKTI JA USULISE KONFLIKTI MÕISTE	5
1.1 Konflikti mõiste	5
1.2 Konflikti tüübid.....	7
1.3 Usulise konflikti mõiste	8
1.4 Ususõjad ja vägivald	10
1. vaheosa kokkuvõte.....	12
2. USULISE KONFLIKTI TASANDID	13
2.1 Sisemine konflikt	13
2.2 Isikutevaheline konflikt	16
2.3 Gruppidevaheline konflikt	19
2.4 Ühiskondlik konflikt	22
2.5 Tasandite omavahelised seosed	26
2. vaheosa kokkuvõte.....	28
KOKKUVÕTE	30
KASUTATUD KIRJANDUS.....	32

SISSEJUHATUS

Teema valik ja uurimisprobleemi püstitus

Käesoleva uurimistöö teemaks on usulise konflikti tasandid. Konflikti tasandite eristamise aluseks on konflikti osapoolte arvuline suurus. Konfliktil on neli erinevat tasandit: sisemine konflikt, isikutevaheline konflikt, gruppidevaheline konflikt ja ühiskondlik konflikt. Uurimistöö eesmärk on määratleda usulise konflikti mõiste ja selle tasandid ning seletada tasandite vahelisi seoseid. Lisaks minu huvile põhjendab teema valikut ka selle aktuaalsus. Konflikte esineb palju ning teadlased on nende põhjal ka erinevaid uuringuid koostanud, mistõttu on teemakohast materjali hulgaliselt. Kuna valdav enamik maailma elanikest on religioossed, on usulised ja kultuurilised kokkupõrked pea igapäevane nähtus.

Töö eesmärgi saavutamiseks tuleb mul esmalt lahti seletada konflikti mõiste ning selle erinevad tüübid. Seejärel käsitlen usulise konflikti mõistet ning viimaks usulise konflikti tasandeid ja nende omavahelisi seoseid. Eraldi toon välja ka religioonist tingitud ususõjad ja asjaolud, mis viivad vägivaldse käitumiseni.

Uurimistöö saavutatud tulemuseks on usulise konflikti tasandite mõiste määratlus, selle tasandite kirjeldamine ning tasandite omavaheliste seoste leidmine ja lahtiseletamine. Usulise konflikti neli erinevat tasandit on omavahel põimunud. Esmalt saab probleem alguse indiviidis endas, ehk teisisõnu on tegu sisemise konfliktiga. Seejärel on üsna tõenäoline, et see võib edasi areneda isikutevaheliseks konfliktiks. Mida suuremaks muutub konflikt, seda suurem on ka tõenäosus, et sellesse on segatud mitmed osapooled ja nii võib pealtnäha väikesest konfliktist välja kasvada ka gruppidevaheline või ühiskondlik konflikt.

Uurimismetoodika

Käesolev uurimistöö kuulub religioonipsühholoogia valdkonda. Allikatena kasutan peamiselt raamatuid, mis käsitlevad konfliktipsühholoogiat, sealhulgas konflikti olemust, tüüpe ja konflikti tasandeid. Antud töös kasutan peale konfliktoloogia käsitlemise veel ka allikaid, mis käsitlevad usulisi ja kultuurilisi kokkupõrkeid erinevatel territooriumitel. Töö põhineb metaanalüüsil, seega sünteesin ja tõlgendan erinevate uuringute tulemusi oma töö eesmärgi saavutamiseks.

Töö struktuur

Käesolev uurimistöö koosneb kahest suuremast peatükist. Töö esimene peatükk käsitleb konflikti ja selle tüüpe, usulise konflikti definitsiooni ning ususõdasid ja sellest tulenevat vägivalda. Teine peatükk kirjeldab nelja erinevat usulise konflikti tasandit ja nende omavahelisi seoseid. Mõlemad töö peatükid hõlmavad teema lõpetusel ka kokkuvõtet. Uurimistöö lõpetuseks on põhjalik kokkuvõte ja kasutatud kirjanduse loetelu.

1. KONFLIKTI JA USULISE KONFLIKTI MÕISTE

1.1 Konflikti mõiste

Käesoleva töö esimene punkt määratleb ära konflikti mõiste ning selle tüübid. See on eelduseks usulise konflikti mõiste ja usulise konflikti tasandite lahtiseletamisele.

Tänapäeval on pea võimatu leida inimest, kes ei oleks mingit sorti konfliktiga kokku puutunud. Ilmselt niikaua, kuni maailmas eksisteerivad inimesed, keerleb ka konflikte inimeste vahel. Kuna antud töö keskendub usulise konflikti tasanditele, on mul esmalt vaja lahti seletada konflikti ja ka usulise konflikti definitsioon.

Sellisele küsimusele nagu “Mis on konflikt?” ei ole ühest vastust, kuna konflikt on mitmetasandiline nähtus ja käsitlusi selle kohta esineb palju. Inimesed on välja käinud konflikti määratlemisel erinevaid mõisteid nagu näiteks vastuolu, pinge, lepitamatus, arusaamatus, tüli, paratamatus ja arvete õiendamine (Lehtsaar, 2008, lk 15). Ülo Vihma on oma raamatus kirjutanud, et konflikt on suhte püsivuse test, inimeste erinevusest tulenev paratamatus, emotsionaalne pingeolukord ja oma vajaduste ja sihtide tõkestamise kogemine (Vihma, 2006, lk 17-18). Kõik erinevad definitsioonid konflikti määratlemisel avavad konflikti erinevaid tahke, kuna antud teema uurijate pakutud vasted lähtuvad erinevatest vaatenurkadest. Nii Lehtsaar kui Vihma on oma raamatus välja toonud Coseri konflikti määratluse. Coser (1956, 8) käsitleb konflikti kui võitlust väärtuste pärast ning püüdlust erilise staatuse, võimu ja vahendite omamise poole, mille käigus oponentide eesmärgiks on oma rivaale alla suruda, kahjustada või elimineerida. Selles määratluses on mitu olulist mõistet, mis annavad aimu konflikti olemusest. Esiteks on tegemist enda huvide elluviimisega, teisalt aga teise poole allasurumisega (Lehtsaar, 2008, lk 16). Coser eristab ka realistlikke ja ebarealistlikke konflikte, millest esimeste all mõtleb ta eriarvamusi ressursside ja vahendite kasutamise üle ja ebarealistlike konfliktide all peab ta silmas äärmiselt agressiivseid väljendusi, kus lõppeesmärgiks on vastane vigastada või hävitada (Vihma, 2006, lk 18).

Järgnev arusaam käsitleb konflikti kui inimeste erinevuse tagajärge. Kuna inimesed on oma olemuselt erinevad, on üsna loogiline ka selline konflikti määratlus. Kaks inimest ei saa omavahel läbi, kuna räägivad erinevat keelt ja on erinevat meelt (Lehtsaar, 2008, lk 17). Cross, Names ja Beck (1979, 5) on käsitlenud konflikti kui

paratamatust, sest inimesed on erisugused. Teisisõnu, kuna inimestel on erinevad väärtused, arusaamad, suhtlusstiilid, käitumisviisid, hoiakud, temperament, keelekasutus jpm, siis need erinevused muudavadki konflikti vältimatuks (Lehtsaar, 2008, lk 17).

Hocker ja Wilmot (1985) on konflikti defineerinud kui kahe teineteisest sõltuva inimese suhtlemist, kus mõlemad tajuvad vastastikku sobimatuid eesmärke ja sekkumist oma eesmärkide saavutamisel. Kõige olulisem on siinkohal välja tuua sõltuvus, vastastikune seotus. Tagajärjed on ühe või mõlema osapoolle käitumisel teise jaoks ja see ei olene niiväga sellest, kas eesmärk või vajadused on teadvustatud või mitte, kuna inimesed tegutsevad tahes tahtmata ka mõtlematult (Vihma, 2006, lk 20).

Nagu eelnevalt öeldud, on konflikti määratlusi palju ja nende loetelu võiks veel pikemalt jätkuda, kuid juba loetletud definitsioonidest saab esile tuua tähtsamad konflikti tunnused.

1. Konflikt puudutab suhteid;
2. Konflikt toimib osapoolte vahel;
3. Konfliktil on põhiküsimus (ingl. keeles *issue*) ehk konflikti tuum, mille pärast osapooled konfliktis on.

Konflikt ei saa tekkida nende vahel, kes ei suhtle või kes pole kunagi kokku puutunud. Seevastu saab konflikt toimuda kahe või enama osapoolte vahel, kelleks võivad olla nii üksikisikud, grupid kui ka kogu ühiskond. Konflikt keerleb alati mingi küsimuse ümber, mille puhul on osapooltel erinevad hoiakud, eesmärgid, väärtused, arusaamad ja tegutsemisviis. Sellise määratluse kohaselt on konflikt kui vastasseis (Lehtsaar, 2008, lk 19).

Nagu ülal mainitud, on konfliktil põhiküsimus, mille ümber ja mille pärast konflikt toimub. Alati pole aga lihtne aru saada, mis on konflikti sisu. Konflikti põhiküsimust on raske määrata, kui konflikt on pikaajaline ja kaugele arenenud. Süveneva konflikti põhiküsimuseks võib saada konfliktiprotsess ise, mis tähendab seda, et asjaolu, mille pärast algul lahkhelid tekkisid, on juba ununenud või tagaplaanile jäetud (Lehtsaar, 2008, lk 26-27).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et konflikt on osapoolte vahel aset leidev lahkarvamus, kokkupõrge vms. Konfliktil on alati mingi kindel põhiküsimus, mille järgi liigitatakse konflikt ka erinevateks tüüpideks.

1.2 Konflikti tüübid

Nagu eelnevalt välja tuli, esineb konflikti definitsioone palju. Teise osa sellest moodustavad konflikti tüübid. Konflikt on väga laiaulatuslik mõiste ning konflikti põhiküsimus on alati erinev. Konflikti tüübid jaotatakse ära konflikti põhiküsimuse sisu alusel.

Esiteks võib välja tuua faktikonflikti, mille puhul on tegemist kahe vastandliku arvamusega, mis ei saa samaaegselt kehtida. Küsimus sellest, mis on õige ja mis vale, on faktikonflikti alustalaks. Faktikonflikti puhul on positiivne see, et kõik faktid on kontrollitavad ning seega on seda tüüpi konflikti suhteliselt lihtne lahendada. Siiski võib ka faktikonfliktist areneda suuremat sorti ja keerulisem konflikt, kui tõsiasjade väärtustamine ja tõlgendamine saab antud konflikti põhiküsimuseks (Lehtsaar, 2008, lk 27).

Teiseks konflikti tüübiks on huvide konflikt, mis tähendab soovide ja vajaduste ühitamatust (Lehtsaar, 2008, lk 28). Teisisõnu põhineb see vajadusel, tegelikult või tajutud võistlevatel huvidel, sisul või protseduuril ja ka psühholoogilistel erihuvidel (Vihma, 2006, lk 53). Lehtsaar (2008, lk 28) on huvide konflikti kohta toonud lihtsa näite perekonnast, kes ei suuda otsustada, kas minna suusareisile mägedesse või päikest nautima kuhugi troopilisse kohta. Ehk siis, kui pooled perekonnaliikmetest eelistavad üht, ning teine pool teist, ongi aset leidnud huvide konflikt. Vihma on oma raamatus huvide konflikti lahenduseks välja toonud mõned aspektid, mida järgima peaks. Esiteks tuleks antud konflikti lahendamiseks keskenduda huvidele, mitte positsioonile. Teiseks tuleks otsida objektiivset, väljaspool konfliktipooli asuvaid kriteeriume, leida võimalusi valikute ja ressursside laiendamiseks ning saavutada kompromiss eri tugevustega huvide tasakaalustamiseks (Vihma, 2006, lk 53).

Kolmandaks konfliktitüübiks on väärtuste konflikt, mis tihtipeale võib olla ka kõige keerulisem konflikt, mida lahendada. Antud konflikti puhul on tegemist sellega, mida osapooled oluliseks peavad. Väärtused suunavad inimeste mõtteid, tundeid ja käitumist ning motiveerivad millegi poole püüdlema. Igal inimesel on mingid kindlad väärtused, mis on kujunenud eluea jooksul. Seetõttu on väärtusi raske, kui et isegi võimatu muuta (Lehtsaar, 2008, lk 29). See ei tähenda, et erinevate väärtustega inimesed ei suuda omavahel koos ühes ruumis viibida või koos elada. Nii moslem kui

ka kristlane võivad edukalt omavahel suhtluses olla, kui mõlemad aktsepteerivad üksteise religiooni ja sealhulgal ka erinevaid väärtusi, mis neile omistatud on.

Nagu eelnevalt öeldud, on konfliktil palju erinevaid definitsioone, mille alusel neid mõista. Samuti on ka mitmeid erinevaid konflikti tüüpe, mis jaotatakse ära konflikti põhiküsimuse sisu alusel.

1.3 Usulise konflikti mõiste

Käesoleva töö järgnev punkt on usulise konflikti mõiste, millest aru saamiseks on vajalik teada konflikti ja konflikti tüüpide määratlust. Konfliktil on mitmeid tüüpe, millest oma töös olen käsitlenud fakti-, huvide- ja väärtuste konflikti, mis võib aset leida sõltuvalt osapoolte arvust.

Konflikt tekib siis, kui vähemalt kahe inimese vahel on vastasseis mingisuguses küsimuses, kas huvides, väärtustes vms. Usuline konflikt saab aset leida vaid siis, kui sellesse on kaasatud religioon ja see võib puudutada nii põhiküsimust kui ka osapooli. Seega, usuline konflikt on mitme inimese vahel aset leidev konflikt, kus nii osapooled kui ka põhiküsimus on religioossed.

Kui omavahel liita konflikt ja religioon, võib eeldada, et vastasseis esineb ideoloogia või moraalsuse (ehk uskumuste) osas, kuid see ei ole tingimata alati nii. Usulist konflikti võib kirjeldada kui keerulist fenomeni, milles osalevad erinevad aspektid nagu mõjuvõim, isiksus, koht või ruum ja grupiidentiteet. Neid faktoreid, mille osas esineb vastasseis ehk konflikt, ei tohi segamini ajada neid võimaldavate teguritega, mis võivad olla nii poliitilised, majanduslikud, kultuurilised, sotsiaalsed kui ka psühholoogilised. Erinevaid aspekte hinnates tuleb olla avatud võimalusele, et religioon on aja jooksul arenenud ning erinevate võimaldavate faktorite lisandumisel muutuvad vastasseisu prioriteedid. Tuleb eristada usulise konflikti peamisi põhjuseid, mille pärast vastasseis esineb, ning seda, kuidas konflikti raamistatakse. See tähendab, et konflikti tõeline olemus võib olla väga erinev sellest, mida konflikti kohta räägitakse. Seda, mille osas vastasseis esineb, võib tagasivaates olla ümberkujundatud, samuti on võimalik ka see, et miski, mis algselt ei olnud konflikt, muutub selleks tagasivaadates (Mayer et al., 2013, lk 3). Kui konflikti põhiküsimusest puudub religioon või konflikti osapooled pole religioossed, on tegemist osaliselt usulise konfliktiga.

Mayeri raamatu järgi osaleb usulises konfliktis suur hulk ideid, millele esineb vastasseis kas siis ideoloogias, võimuses, isiksuses, grupiidentiteedis või kohas, ning mida võimaldavad teised tingimused, nagu poliitilised, sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja psühholoogilised. See määratlebki väga lühidalt ära usulise konflikti. Et see mõiste selgemaks saaks, tuleb vaadata, mis on usuline konflikt ja mis mitte. Siinkohal on kasulik mudel, mida arendas Religioosse Rivaalsuse Seminar (*Religious Rivalries Seminar*, korraldatud Kanada Piibliuuringute Ühenduse poolt), sest see kategoriseerib nelja suhtluse viisi – kaaseksisteerimine, koostöö, võistlus ja konflikt. Seminar kirjeldas, kuidas kujutada samas keskkonnas olevaid erinevaid religioone ning nende omavahelist läbisaamist. Ehkki see mudel on piiratud, kuna vaatleb vaid konflikti, mis ilmneb ka usuliste gruppide vahel või usulise grupi sees, aitab see eristada hägust piiri konflikti ja võistluse vahel. Võistlus muutub konfliktiks siis, kui osapoolte vahel esineb vastasseis. See muutub keeruliseks aga seetõttu, et need kaks kategooriat ei välista tingimata teineteist. Kui näiteks kaks gruppi võistlevad pöördunute (ingl. keeles *convert*) pärast religioosel turul, saavad nad olla omavahel konfliktis, ent samal ajal silma peal hoida pöördunutel. Ka tuleks arvestada sellega, et kaks kindalt religiooni või gruppi võivad teha teatud alal koostööd (näiteks heategevuse osas), kuid samal ajal olla teistel põhjustel konfliktis (näiteks ideoloogias või rituaalis). Selles mudelis välistavad üksteist kooseksisteerimine ja konflikt. Kooseksisteerimine eeldab, et religioossed rühmad ei suhtle omavahel otseselt (Mayer et al., 2013, lk 3-4).

Järgnevalt seletab Mayer ära osavõtvate osapoolte erinevuse. Osapoolteks võivad olla kindlad isikud, kuid religiooni ja konflikti koosolemisel võivad osapooled olla mitte ainult indiviidid, vaid kollektiivsed indiviidid, ehk grupid või kogukonnad. Märtrid või grupijuhid käituvad osana suuremast süsteemist. Kui seda põhimõtet aktsepteerida, saab juba väita, et usulistes konfliktides on osapoolteks kaks või veel enam gruppi, kes pärinevad ühe usundi erinevatest lahkudest, erinevatest usunditest, usundi samast lahest või omavad ilmalikku autoriteeti ning võivad samal ajal omada ka religioosset autoriteeti (Mayer et al., 2013, lk 4).

Teine aspekt, millele Mayer keskendub, on asjaolu, mis teeb konfliktist usulise konflikti. See sõltub sellest, kuidas keegi religiooni defineerib. Nagu ka eelnevalt mainitud, on konflikt religioosne juhul, kui religioon on sellega seotud. See ei vasta küsimusele, millal on konflikt religioosne ning millal on see poliitiline või etniline, kuna sel puhul võib konflikt olla mõlemat. Ka ei saa vastata küsimusele selle ulatuse

kohta, ehk siis kas konflikt on peamiselt usuline või poliitiline/etniline, kuna sellise määratluse all on kõik konfliktid usulised, kui religioon on kasvõi mingil määral sellega seotud (Mayer et al., 2013, lk 4-5).

Kokkuvõtteks võib öelda, et usuline konflikt on konflikt, milles nii põhiküsimus kui ka osapooled on religioossed. Järgnevalt toon ära usulise konflikti ilmnemist soosivad põhjused:

1. Kaks või rohkem kollektiivset osapoolt on seotud ning pärinevad erinevatest usunditest, sama usundi erinevatest lahkudest, sama usundi samast lahest või on ilmalikud;
2. Mingisugusele tegurile, näiteks ideoloogiale, moraalile, võimule, isiksusele, kohale või gruppidentiteedile esineb vastasseis (või ka kombinatsioonile neist);
3. Poliitilised, sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja psühholoogilised tingimused võimaldavad usulise konflikti tekkimist;
4. Konfliktiga on seotud religioon (ei ole oluline, millises ulatuses). (Mayer et al., 2013, lk 4-5).

Konflikt ja usuline konflikt ei erine oluliselt üksteisest. Konfliktil on osapooled ja põhiküsimus ja niisamuti on seda ka usulisel konfliktil. Erinevus seisneb selles, et usulise konflikti põhiküsimus ja osapooled on mõlemad religioossed.

1.4 Ususõjad ja vägivald

Käesoleva töö järgnev punkt räägib ususõjast ja vägivallast, mida võib käsitleda kui usulise konflikti metafoori. Massimõrvad ja genotsiid on olnud 20. sajandi ühed kõige traagilisemad sündmused ning on osaliselt seotud ka religiooniga.

Tänapäevases Lääne meedias leiavad pidevalt kajastust religiooniga seotud konfliktid ning selle põhjal on teadvustatud ka kiiresti kasvavat teaduslikku kirjandust. Erinevate uuringute esirinnas on füüsiline vägivald, mis on kõige uudisväärtuslikum ent samas ka häirivam aspekt (Mayer, et al., 2013, lk 1-2).

Usuline konflikt on keeruline nähtus, kuid ka vägivald, mis on religioonist motiveeritud, pole väga lihtsasti seletatav nähtus. Usust tingitud vägivald hõlmab mitte ainult füüsilist tasandit (vägivaldset tegutsemist), vaid lisaks ka diskursiivset (vägivalda, vaenulikkust/vihkamist täis kõnet). Kuna usuline konflikt võib esineda ka osaliselt usulise konfliktina, võib järeldada, et ühest küljest olid vägivaldsed usulised

konfliktid näiteks hilisantiikses ajas harva puhtalt usuliselt motiveeritud. Samas ei saa väita, et kõik usulised konfliktid on vägivaldsed (Mayer et al., 2013, lk 1-2).

Ilma religiooni mõiste lahtiseletamiseta ei ole võimalik kirjeldada usulise dimensioonide ulatust ja iseloomu konfliktis. Kuigi rahvuslus võiks iseenesest olla rohkelt uuritud religiooni inspireeriva märtrisurma ja ohverduste aseainena, jääb teisest küljest häguseks religiooni ja etnilise rahvuse oluline koosmõju. Ahlbäck (2006, lk 257) on välja toonud, et näiteks Bosnia konflikti saab kirjeldada kui “etnoreligioosset” konflikti. Usulised identiteedid on olnud etniliste identiteetidega iseloomulikud ja on omavahel siiani tihedalt põimunud. Horvaate on samastatud katoliiklusega, serbe õigeusuga ja bosniaake islamiga. Omaette küsimus on aga see, mida kujutab endast “usuline” või “püha” sõda. Lääne-Euroopas on see peamiselt seotud reformatsiooni ja vastureformatsiooni aja võitlusega. Näiteks Jugoslaavia sõjad ei kuulu nende sekka, kuigi need territoriaalsed nõudmised olid seaduslikuks tunnistatud, osaliselt isegi motiveeritud raskesti eristavate usuliste ja rahvuslike argumentide ning sümbolite poolt (Moe, 2006).

Etoloogia kõige kõitvamaks ideeks, mida ka inimestele rakendatakse, võib pidada territoriaalsust. See on põhimõte, et mõned loomad vajavad teatud hulka füüsilist ruumi normaalseks tegevuseks. Kui sellesse ruumi tungivad teised sama liigi esindajad, käitub loom agressiivselt, proovides neid välja tõrjuda. Sõda on tihti territooriumile tungimise tulemus ning et linnasisesed alad, kus füüsilist ruumi napib, on tihti suhted väga vägivaldsed. See on pealiskaudseks tõestuseks, et inimesed on territoriaalsed olendid.

Näiteks Richard Ardrey (1966) propageerib territoriaalsuse ideed tugevalt. Sellise seisukohaga on aga kaks probleemi. Esiteks, territoriaalsus pole loomariigis universaalne ning tekib ka küsimus, kas see on inimesele kõige lähedasemate loomade, näiteks šimpanside või gorillade puhul universaalne (Crook, 1968). Teiseks, kas on alust arvata, et territoriaalsus on tugevam, kui kultuurilised jõud, mis selle vastu töötada võivad (Howitt, et al., 2008). Usuliste konfliktidega seoses saab väita, et tihtipeale ei pruugi sõjad olla puhtalt usust motiveeritud, kuna inimesed on mingil määral territoriaalsed, just nagu loomad. Samas jääb siinkohal õhku küsimus, kas territoriaalsus on tugevam, kui kultuurilised jõud või religioon (Howitt, et al., 2008, lk 78).

Mõningates olukordades, kus mõõdukad viisid ei ole tulemusi andnud (kas sotsiaalsetes, poliitilistes või majanduslikes küsimustes), võib rahvas pöörduda

äärmuslikuks, et leida mingile probleemile lahendust. Mõned usulised grupid (nt Kach ja Kahane Chai Iisraelis või Islamic Jihad Egiptuses) usuvad, et vägivald on nende kohustus. Nad näevad, et on Jumala poolt suunatud ja seetõttu valivad nad vägivaldsed meetmed, et probleemidega toime tulla ja neid lahendada (Little, 1996).

Raske on aru saada ja põhjendada usulist vägivalda. See võib tuleneda sellest, et inimesed on mingil määral territoriaalsed mistõttu nad ei suuda viibida samal alal inimestega, kellega neil on erinevad arusaamad ja väärtused (või ka religioon). Mõnes religioonis, nagu näiteks Islam, põhjendavad äärmuslased vägivalda sellega, et see tuleneb Jumala tahtest ja aitab neil lahkkelisi lahendada. Põhjusi võib olla mitmeid, ent fakt on see, et maailma elanikkond on erinevate aegade jooksul kokku puutunud mitmete traagiliste sündmustega, mis on vähemalt osaliselt põhjustatud religioonist.

1. vaheosa kokkuvõte

Konflikt on kahe või enama osapoolle vaheline vastasseis mingis küsimuses ning konfliktil on alati põhiküsimus, mille ümber konflikt keerleb. Konfliktil on palju erinevaid tüüpe, kuid käesolevas töös olen käsitlenud fakti-, huvide- ja väärtuste konflikti. Usuline konflikt saab toimuda samuti mitme osapoolle vahel, kuid nii põhiküsimus kui osapooled on religioossed. Vastasseis esineb tihti ideoloogia, moraalsuse või uskumuste osas. Selles osalevad erinevad aspektid nagu mõjuvõim, isiksus, koht või ruum ja grupiidentiteet. Põhjust, miks on aset leidnud erinevad ususõjad ja sellest tulenev vägivald, on raske välja tuua. Tihtipeale ei pruugi sõda olla puhtalt usust või kultuurist motiveeritud, kuna inimesed on ka mingil määral territoriaalsed. Selleks, et määratleda usulise konflikti tasandid, millest kirjutan töö teises pooles, tuli mul eelnevalt lahti seletada konflikti ja usulise konflikti mõiste.

2. USULISE KONFLIKTI TASANDID

2.1 Sisemine konflikt

Käesoleva töö teises peatükis kirjeldan usulise konflikti tasandeid. Esialgu määratlen ära tasandid psühholoogilises aspektis ning lõpuosas puudutan tasandite usulist tahku. Esimese tasandina kirjeldan sisemist konflikti (ingl. k. *intrapsychic conflict*).

Sisemist konflikti (kasutatakse ka terminit isikulisene konflikt) on uurinud paljud psühhoanalüütikud. Näiteks Ernst Kris defineeris psühhoanalüüsi kui inimloomust konflikti seisukohast. Psühhoanalüüs vaatlleb isikulisest konflikti kui inimloomuse loomulikku omadust, mille juured on inimese bioloogias ning selles, et ta on sotsiaalne olend. Inimest iseloomustab see, et mõlemad omadused (inimese bioloogia ja sotsiaalsus) mängivad tema vaimuelus rolli ning aja möödudes need sulanduvad üheks (Arlow, 1965, lk 425).

Kui soovida pelgalt defineerida, mida tähendab sisemine konflikt, siis Krips on oma raamatus selle järgnevalt kirja pannud: sisemised konfliktid ehk sisekonfliktid on vastuolud inimese väärtuste, vajaduste, uskumuste ning tema reaalse või kujutletava käitumise vahel. Veel on autor välja toonud, et sisekonflikt on sisemine vastuolu, mis vajab lahendamist või otsustamist, kuid indiviidil on seda raske teha (Krips, 2010, lk 27).

Arlow on kirjutanud 1965. aastal ilmunud raamatu ühes peatükis, et sisemine konflikt areneb bioloogiliste vastuolude pinnalt. Näiteks vastsündinud inimlaps on abitu ja täielikult teistest sõltuv ning üksinda ei suuda ta vabaneda ebameeldivast või valusast tundest, mida ta kogeb oma organismi või elundite talitlusel (nt hammaste kasv) või tavalise eluga seoses. Veel väljaarenemata mõistusega inimesel on kalduvus valu kogemist vältida. See kalduvus võib olla seotud paljude “vabanemisrefleksidega”, mis inimesel on madalama elujärgjega ühine (Arlow, 1965, lk 425).

Krips aga on välja toonud, et sisemine konflikt tekib siis, kui inimene teeb ebasoodsaid valikuid. Indiviid tunneb, et ei saa oma eesmäärke saavutada või vajadusi rahuldada, kuna talle oluline isik või mingi olukord takistab seda. Autor on välja toonud selleks näite abielulahutuse näol. Kui inimene tunneb, et tahab lahutada oma abielu, ent ei saa seda teha, kuna selle tõttu kannatavad paari ühised lapsed. Samal

ajal on tal aga raske olla koos oma abikaasaga, kuna suhe on purunenud, abikaasad ei saa omavahel läbi või midagi muud. Sellisel juhul ongi tegemist sisemise konfliktiga (Krips, 2010, lk 27).

Erinevad psühholoogilised teooriad on rõhutanud isikulisese konflikti tähtsust, kuna just see viib inimesed sisemisse võitlusesse, mis võib takistada nende arengut ning mis põhjustavad kannatusi ja sümptomeid. Eelkõige on tähtis asjaolu, et sisemine konflikt on esile toodud peaaegu kõigis psühhoanalüütilistes teooriates (näiteks Horowitz, 1988). Lisaks käsitleb klassikaline mõiste sisemist konflikti kui kognitiivset (tunnetuslik) dissonantsi (ebakõla). (Feixas, et al., 2014, lk 370).

Sisemine konflikt põhjustab inimeses negatiivseid emotsioone või seisundeid nagu hirm, ärevus, kurbus, masendus, kõhklemine ja viha. Inimesel on raske taluda sisekonflikti, kuna see toob endaga kaasa palju negatiivseid tundeelamusi. Näiteks kui isik tahab esitada lahkumisavalduse töölt, kuid ta ei julge, sest kardab, et ei leia uut tööd. Sellele järgneks töötus ja raha puudus. Samas võitleb indiviid aga negatiivsete tunnetega, sest antud töökoht ei meeldi talle. Nii sisendabki indiviid endale, et ta “peab seal töökohas edasi jätkama”, sest vastasel juhul juhtub “see ja see”. Küll aga ei taju inimene seda, et sisekonflikti tekitab antud näite põhjal sõna “peab”, sest tegelikult ei ole inimesel mingit kohustust seal asutuses töötada. Kui ta on piisavalt pädev alal, kus ta töötab, saavutab ta varem või hiljem selle, mida ta tegelikult soovib ja nii on ta prii oma sisemisest konfliktist (Krips, 2010, lk 28).

Kui inimene võitleb sisekonfliktiga, siis sellest vabanemiseks püüab ta oma sisemisi vastuolusid ületada mitmel viisil, ent üsna tihti võib see eskaleeruda agressiivseks käitumiseks. Näiteks kui laps ei allu oma vanematele, võivad vanemad, uskudes et see on hea kasvatuse eesmärk, püüda laps täielikult alistuma panna, kasutades selleks jõudu. Sellisel hetkel võib lapsevanemal peas olla mitmeid mõtteid, nagu “kui ma seda kohe ei tee, läheb laps hukka” või “ma pean teda karistama, sest see tuleb talle tulevikus kasuks”. Agressiivne käitumine võib olla tingitud inimese enda sisemisest vastuolust selle vahel, millisena ta end kujutab (kui ta paneb oma sõnad maksma, siis saavutab ta austuse), ning selle vahel, et ta tunneb, et ei oska oma käitumisega saavutada alluvate sõnakuulmist (Krips, 2010, lk 28-29).

Festinger (1957) on tunnetusliku vastuolu teooria (kognitiivne dissonantsi teooria) autoriks, mis väidab et, kui indiviid vabatahtlikult käitub oma veendumustele vastupidiselt, siis võib ta sisemise vastuolu ületamiseks muuta tagantjärele oma veendumusi. Teisisõnu on indiviidil enne käitumist hoiak, mis on vastupidine või

vastandlik hoiakule, mida käitumine ise väljendab. Indiviid muudab või kohandab esialgset hoiakut teise hoiaku poole. Krips, viidates Feldmanile (1998), on siinkohal välja toonud näite inimesest, kes suitsetab. Indiviid teab, et suitsetamine tekitab kopsuvähki, ent ta kohandab antud mõtet enesele sellega, et tegelikult ta ei suitseta nii palju või et tõendid suitsetamise seotusest vähiga on nõrgad (Krips, 2010, lk 29).

Sisemine konflikt võib olla ka tingitud isikutevahelisest või gruppidevahelisest konfliktist, mis on antud töö järgnevateks peatükkideks. Näiteks ei julge indiviid avaldada oma arvamust, kuna teine inimene või grupp arvab teistmoodi. Samas tunneb inimene, et käitub valesti. Nii võib indiviid suunata negatiivsed tunded tervele grupile, arvates, et “nad kõik on lollid” või üksikule grupi liikmele (“ta on vastik”) (Krips, 2010, lk 30).

Krips on oma raamatus veel käsitlenud ka liigset sisemist sundi. Ka see on eeldus sisemisele konfliktile. Liigne sisemine sund tekib siis, kui inimene kaotab sisemise valikuvabaduse. Teisisõnu kaotab inimene sõna “võib”, ja asendab selle sõnaga “peab”. Kui inimene sisendab endale, et “ma pean tegema seda, sest vastasel juhul juhtub see”, siis tihtilugu tekitab see negatiivseid tundeid. Tegelikuses aga on inimestel pea enamikus asjades valikuvabadus, st. inimene võib teha mida ta tahab (Krips, 2010, lk 66). Muidugi ei saa siinkohal minna vastuollu seadustega, sest kõik asjad ei ole lubatud. Küll aga on inimesel valikuvabadus, kas näiteks minna tööle või mitte ehkki sellest võivad ilmneda tagajärjed. Kui indiviid sisendab endale, et “Ma pean tööle minema, aga ma ei jaksa hommikul üles tõusta”, siis võib antud mõtteviis tekitada temas ebameeldivaid emotsioone, ent kui ta mõtleb “Kuigi hommikul on raske üles ärgata ja tööle minna, võin ma seda teha, sest ma tahan raha teenida”, siis siinkohal domineerib antud mõtteviisis eesmärk, miks ta seda või teist teeb. Eesmärgi tajumine annab indiviidile parema võime taluda asju, mida ta muidu ei taluks (Krips, 2010, lk 67).

Paljud inimesed Lääne maailmas eitavad oma vaimseid vajadusi. Siiski tunnevad paljud inimesed enda sees tühjust, mida materiaalsus ei saa täita. Seega tundub, et religiooni eitamine ei ole parim viis lahendamaks usulist konflikti. Teine probleem eiramaks religiooni on see, et usulisel konfliktil ei pruugi olla objektiivne olemasolu. Mõned religioossed tekstid väidavad, et kauges minevikus tappis Jumal uskmataid, kuid tänapäevases modernses maailmas tundub olevat usuliselt motiveeritud tapmine inimeste poolt tehtud. Seega võib järeldada, et usulised konfliktid eksisteerivad peamiselt ainult inimeste endi mõtetes (Michaels, 2009).

Näitena võib tuua kaks inimest, kes on mõlemad üles kasvanud samas religioonis, ent ühest neist saab terrorist. Siinkohal mängivad rolli sotsiaalsed tegurid nagu perekond, kasvatus jpm. Probleem võib tuleneda erinevatest tingimustest ent saab alguse ikkagi inimeses endas.

Põhjusi, miks sisemised konfliktid inimestes aset leiavad, on palju. Antud peatükis käsitlesin sisekonflikti kui bioloogilise vastuolude pinnalt tulenevat konflikti, indiviidi ebasoodsate valikute tegemist, tunnetusliku vastuolu teooriat, isikutevahelisest või gruppidevahelisest suhtlusest tulenevat sisemist konflikti ja liigset sisemist sündi. Kuna sisekonflikti puhul saab kõik alguse inimesest endast, siis niisamuti on see ka usulise sisekonflikti puhul. Sisemise konflikti peatükk on eelduseks käesoleva töö järgnevakaks peatükiks.

2.2 Isikutevaheline konflikt

Järgneva tasandina käsitlen isikutevahelist konflikti ja määratlen selle usulise poole (ingl. k. *interpersonal conflict*).

Isikutevahelise konflikti põhine lähenemine konfliktilahendusele keskendub suhtlusele, mis konfliktiepisoodis kahe inimese vahel toimub. Nagu eelnevalt öeldud, on sisemine konflikt seesmine pinge, mis loob ebakindla tunde ja mis on vastuolus sisemise dialoogi või lahenduse puudumisega. Tihtipeale kaasneb see aga isikutevahelise konfliktiga. Inimesed võivad sisemise konflikti mõjusid tunda pikalt enne, kui nad selle välja ütlevad (Wilmot & Hocker, 2007, lk. 9).

Bell on defineerinud, et isikutevaheline konflikt on lahkarvamus kahe inimese vahel või organisatsiooni alagruppides, mis hõlmab pahameelt või rahulolematust. Kõiki erimeelsusi ei saa pidada isikutevaheliseks konfliktiks, kuna erinevate väärtuste ja tõekspidamiste tõttu võib inimsuhetes olla palju erimeelsusi. Samas, baseerudes isikutevahelise konflikti definitsioonil, siis erimeelsused, mis hõlmavad endas pahameelt ja rahulolematust, saab lugeda isikutevaheliseks konfliktiks (Bell, 2006).

Tihti saab suhtlemise kaudu konflikti kergesti tuvastada, näiteks kui üks osapool ei nõustu teisega. Teistel juhtudel võib isikutevaheline konflikt olla varjatud. Isikutevahelist konflikti väljendab vältimine. Wilmot ja Hocker on välja toonud, et kaks sõpra võivad üksteist teadlikult vältida kuna mõlemad mõtlevad, et “Ma ei taha teda paar päeva näha selle pärast, mis ta tegi”. Inimese sisemised vaated on konflikti

alustalaks, kuid ainult siis, kui neid läbi suhtluse väljendatakse. Suhtlemine on iga isikutevahelise konflikti keskseks elemendiks (Wilmot & Hocker, 2007, lk 10).

Konflikt ja suhtlemine on omavahel tihedalt seotud. Esiteks võib suhtlemine tihti luua konflikti isikute vahel. Teiseks, peegeldab suhtlemine tihti konflikti ning kolmandaks, suhtlus on infokandja konflikti ohjamiseks või suurendamiseks. Seega, suhtlus ja konflikt on lahutamatult seotud. Inimese suhtlusviis võib sügavalt konflikti järelmõjusid muuta. Suhtlemist saab kasutada nii konflikti suurendamiseks kui ka selle lahendamiseks (Wilmot & Hocker, 2007, lk 10).

Braiker ja Kelley (1979, lk 137) on välja toonud, et isik, kes ei sõltu teisest inimesest või kellel ei ole teise inimese vastu mingisugust huvi, ei saa olla omavahel konfliktis. Konfliktis olevad osapooled alustavad omavahelist võitlust ja üksteise segamist vaid juhul, kui nad on omavahel seotud. Kui kaks inimest on omavahel “mõistuspärasest konfliktis” (ingl k. *intellectual conflict*) poliitika üle, siis tegelikult teevad nad omavahel mingil määral koostööd. Nad on omale teadvustanud, et neil saab olema sõnaline argument ja nad ei muutu vägivaldseks ega löö üksteist. Nad mängivad reeglite järgi, millest nad mõlemad saavad aru. Schelling (1960) ütleb strateegilise konflikti kohta (konflikt, kus vastaspoolel on valikud), et see on “ebakindla koostöö teooria” või “lepitamatu vastuolu”. Teisisõnu, isegi need kaks väitlejat, kes peavad debatti poliitika üle, ei saa täpselt sõnastada oma suulist taktikat kuniks nad teavad teise osapoole käike, ehk mida teine osapool öelda kavatseb (Wilmot & Hocker, 2007, lk 11).

Konflikti osapooled ei ole kunagi täielikult vastuolulised ja neil peavad olema ühised huvid, isegi kui osapoolte huvi on konflikti pidada. Konfliktis olles mõtlevad osapooled tihti, et kuidas saaks konfliktist kasu lõigata. See aga on keeruline, kuna osapooled on omavahel seotud üksteise otsustest (Wilmot & Hocker, 2007, lk 11). Bateson (1972, lk 11) esitleb “ökoloogilist” vaadet suhete mustritest. Nagu ka looduses, kus hundid on ohuks lammastele ja otsus hundid kõrvaldada, mõjutab üldist tasakaalu loomadel ja taimedel, kuna ükski osapool konfliktis ei saa teha otsust, mis oleks täiesti eraldiseisev. Iga otsus mõjutab konflikti teisi osapooli. Seega on kõikides konfliktides omavahelise seotuse elemendid nagu koostöö ja konkurents.

Ehkki konflikti osapooled on alati mingil määral vastastikuses sõltuvuses, siis see, kuidas nad tajuvad oma vastastikkust, mõjutab hiljem nende valikuid. Osapooled valivad, kas nad tegutsevad vastastikku sõltuvalt või iseseisvana, kuigi nad ei pruugi olla oma otsustest teadlikud. Mõlemad võivad kokku leppida, et "nad on selles koos",

või nad võivad uskuda, et "teen lihtsalt omaenda asja", on samuti võimalik ja isegi soovitatav (Wilmot & Hocker, 2007, lk 12).

Enamik suhteid liigub edasi ja tagasi sõltumatuse ja vastastikkuse sõltuvuse vahel. Mõnel hetkel võib rõhuasetus olla "mina" peal, ehk mida "mina tahan" kui eraldiseisva isiku peal, samas teinekord võib fookus olla "meie" - meie looduse kui üksuse peal. Need on justkui suhete loomulikult rütmis liikuvad kiiged (Frentz & Rushing 1980; Galvin & Brommer 1982; Baxter 1982; Stewart 1978). Kõik inimesed vajavad nii stabiilsust kui ka muutusi, ehk siis konflikti osapooled peavad tasakaalus hoidma oma sõltuvuse ja sõltumatuse vajadused. Tegelikult ei saa enamik konflikte, mis isikute vahel vastastikkuse sõltuvuse tõttu tekib, olema kunagi täielikult lahendatud. Kasulik praktika on tegeleda sõltuvuse küsimusega avalikult ja jätkuvalt. Lühiajalistes ja vähem tähtsamates suhetes võib vastastikkune sõltuvus olla nõ. vaikne ehk siis passiivse olekuga (Wilmot & Hocker, 2007, 12).

Usuline tahk isikutevahelises konfliktis seisneb inimestevahelisel suhtlusel. See tähendab seda, kuidas keegi teisest aru saab ning mil viisil tullakse erinevate väärtustega toime. Religiooni üheks dimensiooniks on eetika, st. on igal religioonil kirjas, mis on õige ja mis vale. Kuna religioonid on sisult erinevad, võib nii ka aset leida kahe inimese vaheline konflikt. See ei välista, et konflikt ei võiks tekkida inimeste vahel, kellel on sama religioon, kuid erinevad usulahud. Näitena võib tuua Põhja-Iirimaa, kus katoliiklased ja protestandid ei saa omavahel läbi (Lehtsaar, 2013, lk 58-59). Sellest võib teha järelduse, et kui kaks religioosset inimest, kellest vähemalt ühel on mingit laadi sisekonflikt, kokku puutuvad, võib nende suhtlusest areneda konflikt. Usulise konflikti tingimuseks on aga see, et nii põhiküsimus kui osapooled on religioossed.

Wilmoti ja Hocker'i raamatu põhjal võib teha järeldusi, et vastastikkune sõltuvus (ingl. k. *interdependence*) on üks oluline komponent isikutevahelisel suhtlusel. Samuti on see ka peamiseks põhjuseks, miks isikutevahelised konfliktid üldse alguse saavad. Kui inimestel puudub omavaheline seotus, ei saa ka kuidagi konflikti tekkida. Isikutevaheline või usust tingitud isikutevaheline konflikt omavad samu tunnuseid, usulise konflikti puhul peavad nii osapooled kui põhiküsimus olema religiooniga seotud.

2.3 Gruppidevaheline konflikt

Konflikti osapoolle suuruselt on järgmiseks gruppidevaheline tasand (ingl. k. *intergroup*), milles konflikt võib aset leida vähemalt kahe grupi vahel.

Rahvuste, entiliste rühmade ja poliitiliste gruppide vaheline konflikt on loonud mõned kõige püsivamad ja keerulisemad sotsiaalsed probleemid, millega inimesed on silmitsi olnud. Orjus, vallutamine, ekspluateerimine, sõda, massimõrv ja genotsiid on kõige äärmuslikud ilmingud gruppidevahelisel konfliktil. Sellised konfliktid jäävad inimestele hinge igaveseks (Ashmore et al., 2011, lk 3).

Gruppidevahelised konfliktid tekivad huvide objektiivsetest erinevustest, koos vastuolulise või kontrolliva käitumisviisi või hoiakuga. Sobimatus, mis võib ajendada konflikti teket, võib hõlmata majanduse, võimu või väärtuste erinevusi, või erinevusi oma vajaduste rahuldamiseks. Sageli omavad gruppidevahelised konfliktid erinevaid osasid neist kolmest elemendist (Fisher, 2000, lk 166-184).

Igal grupil on oma identiteet ja see, kuidas grupp oma identiteeti teistele esitleb, mõjutab suhtlust teiste gruppide vahel. Fisher väidab, et kaugelearenenud gruppidevahelisi konflikte on võimalik juhtida, ent selleks on vaja palju vaeva näha. Gruppidevahelised konfliktid on tavaliselt üsna keerulised ning sellesse peab sekkuma kolmas osapool. Konflikti lahendamine võib toimuda mitmes etapis, kasutades selleks erinevaid meetodeid. Sellesse sekkumine peab algama põhjaliku analüüsiga, miks üldse konflikt tekkis. Selleks, et gruppidevahelist konflikti lahendada, on vajalik muuta osapoolte subjektiivseid suhteid ja samuti ka muutust struktuurides ja süsteemis (Fisher, 2000, lk 166-184).

Turner (1975) on välja toonud, et gruppidevaheline konflikt võib seotud olla materiaalsete huvidega, isegi kui see ei esinda algse konflikti põhjust. Üldiselt kui psühholoogid materiaalseid konflikte analüüsivad, võtavad nad tihti vaatluse alla vaid materiaalse ebavõrdsuse, sest seda saab objektiivselt uurida. Näiteks Tajfel ja Turner (1979) rõhutavad, et seda nähakse pigem kui "objektiivseid" huvidekonflikte, mis on tõenäoliselt gruppidevahelise tegevuse mõjutamises olulised. Paljud teadlased (nt Cartwright, 1950) eeldavad, et vähemusgruppidel on suurema tõenäosusega madalam enesehinnang. Sellised vaatepunktid jätavad märkamata "valeteadvuse" (ingl. k. *false consciousness*), mis võib gruppidevahelise staatuse erinevusi vähemuste puhul varjata (Gramsci, 1971) ning seega kaitsta grupiliikmete identiteeti (Stroebe, et al., 1988, lk 13).

Gruppidevahelise konflikti puhul peab hindama seda, kuidas mõjuvõim grupisiselt jaotub. Stroebe (et al., 1988, lk 14) toob oma raamatus välja, et võimu probleem on tihti uurijate poolt jäetud märkamata, näiteks eksperimentaalseid analoogijaid (uurimused mängurite kohta) või reaalseid grupisiseseid konflikte luuakse ilma osavõtjate mõjuvõimu hindamata. See on aga oluline mõistmaks, kuidas gruppe defineeritakse ning milliseid stereotüüpe nendega seostatakse. Seda, et psühholoogid suudavad gruppidevahelisi konflikte luua ilma osavõtjate mõjuvõimu erinevusest, ei saa võtta kui tunnistust mõjuvõimu ebaolulisusele. Juba konflikti olemasolu on peegeldus mõjuvõimust.

Ehkki “mina” ja identiteet mängivad mõnedes, aga võib-olla ka enamikes gruppidevahelises konfliktides kriitilist rolli, on selle rolli sotsiaalteaduslikud analüüsid senini olnud suuresti üksteisest isoleeritud. Mitmed kaasaegsed sotsiaalteaduste suunad ja teooriad näitavad, et mina ja identiteet on kesksel kohal inimese mõtetest, tunnetest ja tegutsemisest arusaamisel. Neil on ka otsustav roll võttes arvesse indiviidi ja suurema sotsiokultuurilise institutsiooni ja süsteemi omavahelisi suhteid. Seega on iseduse ja sotsiaalse identiteeti piires väga palju asju, mis aitab seletada arusaamu gruppidevahelistest konfliktidest (Ashmore et al., 2011, lk 5).

Konflikt võib tekkida peaaegu igat tüüpi gruppide vahel, kas siis korporatsioonide, spordimeeskondade, ülikooli osakondade, rahvuste, poliitiliste parteide, etniliste gruppide ja teiste vahel. Nagu ka eelnevalt mainitud, on konflikti tihti defineeritud kui mingit sorti vastuolu eesmärkides, uskumustes, hoiakutes ja/või käitumises. Gruppidevaheliste konfliktide mõistmise lähtepunkt varieerub sageli läbi erinevate sotsiaalteaduste. Ühel või teisel viisil, kas siis otseselt või kaudselt, on konflikt suunatud gruppidevahelistele suhetele. Siinkohal toon välja toetudes Ashmore'i raamatule (2011, lk 6) mõningad punktid, mis aitavad aru saada gruppidevahelise konflikti tekkepõhjustest:

1. Gruppidevahelistes konfliktides on tähtsal kohal identiteediküsimused;
2. Konflikt mõjutab sotsiaalset identiteeti;
3. Sotsiaalne identiteet võib aidata kaasa gruppidevahelise konflikti tekkele;
4. Sotsiaalse identiteedi küsimuste lahendamine võib olla kasulik ja isegi vajalik, et vähendada mõningaid konflikte;
5. Selleks, et aru saada, kuidas identiteet väljendub gruppidevahelises vaenus, on tarvis kaaluda mitmetasandiliste analüüside vajalikkust.

Antud allikate põhjal võib teha järelduse, et gruppidevahelises konfliktis on olulisel kohal sotsiaalne identiteet. Siinkohal ei ole määrav, kas konflikt on leidnud rahumeelse lahendi või on muutunud vägivaldseks (näiteks massimõrvad või genotsiid), kuna alati on asjaga seotud grupiliikmete sotsiaalne identiteet. Ashmore (et al., 2011, lk 8) on näiteks toonud Ameerika Ühendriikide kõikvõimalikud konfliktid nagu võrdsed võimalused, immigratsioon ja inglise keele ametlik kasutamine, mis on olnud pigem rahumeelsed konfliktid. Nendesse konfliktidesse on sageli kaasatud sotsiaalse identiteedi küsimus – oma poliitiliste eelistuste ja suhtumisega varieeruvad erinevad etnilised grupid viisil, et suurendada oma grupi võimsust, seisundit või privileege.

Põhjust mõistmaks, miks võib gruppidevahelisel konfliktil ilmned ka vägivald, võib lisaks sotsiaalsele identiteedile välja tuua ka grupipõhise omakasupüüdluse. Järgnevat näiteks saab tuua Serbia-Kosovo konflikti, mis algas tänu materiaalsele probleemile. Küsimus oli selles, kas serblased või kosovlased saavad Kosovo üle poliitilise võimu. Antud olukorras oli Serbia valitsuse jaoks oluline Kosovo ajalooline seotus Serbia identiteediga, nimelt asus Kosovos 600-aastase ajalooga tugipunkt türklaste invasiooni vastu (Ashmore et al., 2011, lk 8-9).

Veel on Ashmore (et al., 2011, lk 179) välja toonud ka ühe teadlase uuringu (Tec, 1986), kus ta on kirjutanud, et 1/3 juutidest, kes natsionalistlikkus Euroopas päästeti, olid oma grupis marginaalsed, ehk siis nad kuulusid korraga mitmesse vastuolulisse rühma või kultuuri. Neil oli kas erinev religioon või üks vanematest välismaalane, või olid nad kolinud oma kogukonda kusagilt mujalt ning seetõttu olid nad oma grupi poolt vähem aktsepteeritud ja identifitseeritud.

Gruppidevahelise konflikti usulise tahu näitena võib tuua grupisiseselt alguse saanud vastuolu õpetuse ja praktika vahel. Liikumises osalemine pole niivõrd ratsionaalne, vaid tundmuslik – oluliseks peetakse kogemust ja tundmusi, mitte niivõrd õpetuslikke väiteid. See võib avalduda näiteks äärmusliikumiste seas, kus haridust ei kirjelda mitte teadmised, vaid kogemuse omandamine ja kuulekaks saamine. Teised, kes gruppi ei kuulu, ei pruugi seda mõista. Grupiliikmed aga peavad neid valgustamatuteks või isegi pahatahtlikeks (Lehtsaar, 2013, lk 141-142).

Galanter (1989, lk 87-97) on välja toonud, et mida lähemal on inimene oma grupis olevatele liikmetele, seda väiksem on tema emotsionaalne stress. Selle lause põhjal võib järeldada, et see on üheks põhjuseks, miks inimesed mingi sektiga

liituvad. Siinkohal võib näite tuua tänapäeval aktuaalsest terrorirühmitusest ISIS (või ka ISIL, IS, Daesh), kes on lühikese aja jooksul kasvanud mastaapseks. Inimesed ei suuda mõista, miks ja kuidas ISIS oma gruppi uusi liikmeid värbab, ent tegelikult on see kõik indiviidi emotsioonidel baseeruv. Kui inimene võitleb sisemiste konfliktidega, on ta nõrk ning otsib tuge kusagilt mujalt. Antud juhul, liitudes ISIS-ega tunneb individ tuge oma grupilt ja seetõttu aitab läheduse tundmine vältida ja leevendada isiklike probleeme. Sellegipoolest ei tähenda see probleemide lahendamist, vaid Galanter (1989) ütleb, et tegu on nende kõrvaletõrjumisega. Seetõttu on ka enamik äärmusliikumistega liitumisi toimunud sisemise kriisi ajal.

Osades usuliikumistes võib esineda seda, et emotsioonidele ei pöörata olulist tähelepanu. Väärtustatakse hoopis mingi konkreetne tunne, nagu sisemine rahu, pühaduse tunne, rõõm, ekstaas või ka vihkamine. Üsna tihti, kui mingit tunnet eriti rõhutatakse, muutuvad mingid teised tunded väärtusetuks või isegi taunitavaks (Lehtsaar, 1997, lk 11). Ka sellisel juhul on lihtne tekkima mingit laadi konflikt, näiteks gruppidevaheline. Üks grupp väärtustab oma tunnetena teise grupi vihkamist ja see viib kokkupõrkeni.

Võttes kokku gruppidevahelise konflikti peatüki, siis võib see, nagu iga teinegi konflikt, olla põhjustatud mitmetest erinevatest asjaoludest. Peamiseks võib välja tuua sotsiaalse identiteedi ning mina ja identiteedi. Mina ja identiteet on tähtsal kohal mõistmaks inimese mõtteid, tundeid ja tegutsemist. See mängib ka olulist rolli indiviidi ja suurema sotsiokultuurilise institutsiooni suhete vahel. Veel on vajalik mõista grupisisese mõjuvõimu jaotust, kuna iga konflikt peegeldab tegelikult mõjuvõimu olemasolu. Gruppidevahelise usulise tahuna võib välja tuua erinevate usugruppide väärtused, mis on vastandlikud, või ühe grupi vastuolu praktika ja õpetuse vahel, mida teised grupid ei mõista. Põhjusi, miks konflikt tekib, võib olla igasuguseid.

2.4 Ühiskondlik konflikt

Käesoleva töö viimaseks tasandiks on ühiskondlik konflikt (ingl. k. *intersocial conflict*), mis hõlmab juba suuremat kogukonda inimesi ning territooriumi. Vaadates rahva mitmekesisuse seisukohast, ei saa kaks inimest olla samasugused ja sõltumata indiviidide taustast ja kogemustest omavad inimesed erinevaid väärtushinnanguid, uskumusi ja eeldusi. Nagu ka eelnevalt mainitud, kujunevad väärtushinnangud,

eeldused ja uskumused inimeste elus kogetust ja kujundavad selle baasil ka maailmavaate, mis mõjutab indiviidi käitumist ja otsustusvõimet. Kõiki neid mõjutusi võib vaadelda kui filtrit või objektiiv, läbi mille liikudes saab uus info oma tunnetuse, tõlgenduse ja mõistetavuse (Fisher-Yoshida, 2003). Seega, igal indiviidil on oma unikaalne “filtrite” komplekt.

Bennett (1998, lk 12) on välja toonud, et saamaks paremini aru indiviidi maailmavaatest sellisel viisil nagu tema seda eeldab, tuleb arvesse võtta aspekti, et hinnangud kultuurilistele erinevustele on tõenäoliselt etnotsentrilised ning seega kõikidel juhtumitel, kus on kokkupuuteid kommunikatsiooniga, tuleb endale selgeks teha maailmavaateline kontekst, millest käitumine võiks olla tõlgendatud.

Ühiseid baasteadmisi saab tuvastada ka kattuvate valdkondadega maailmavaadetes. Valdkondadele, mis on kattuvad, pakuvad ühisosasid, millele saab rajada jagatud mõistmise ja lugupidamise. See on parim juhul kui puuduvad ühised teadmised, mis muudab ühise arusaamise ja vastastikuse lugupidamise saavutamise keerukamaks. Teine võimalus maailmanägemuse mõjutuste piiritlemiseks on mõelda indiviidide kogemustest kohalikus või põlisrahvuslikus kogukonnas, kus inimesed on kasvanud ja kus nad elavad. Sefa Dei (et al., 2000, lk 19) ütleb, et esialgne teadmus on miski, mis omandatakse põlisrahvaste igapäevaste kogemuste kaudu. Need on kokkupuuted maailma kogemusliku reaalsusega. Sellele väitele lisab Fisher-Yoshida (2005, lk 4) juurde, et maailma tegelikkus on reaalsus, mida inimesed kogevad. Teisisõnu, pole olemas ühte jagatud reaalsust kõigi inimeste vahel ja see on ka üheks potentsiaalseks konfliktide allikaks. Inimesed ootavad teistelt samade suundade ja väärtuste järgi toimimist ning kui teine osapool seda ei tee, toimub kokkupõrge ja tekib konflikt.

Capra (2002, lk 74) arutleb maailmavaadete kujunemise üle viidates sellele kui kommunikatsioonivõrgustiku poolt loodud ja toetatud kultuurile, mille sees on tähendus genereeritud. Kultuuri materiaalsed kehastused (aines) sisaldavad artfakte ja kirjalikke tekste, läbi mille kantakse tähendust edasi põlvkonnalt põlvkonnale. Seega on neli komponenti – teadmismvormid, protsess, tähendus ja aine, mis kujundavad inimeste maailmavaadet ja rõhutavad selle kompleksust, ning mis on tõestatud inimeste vahelises koostoimes neile neljale komponendile tekkivate erinevate kombinatsioonidega (Fisher-Yoshida, 2005, lk 5).

Kui kaks indiviidi kahest vastandlikust kultuurist üksteisega kohtuvad, eriti esimesel korral, siis enamjaolt suhtlevad nad vastavalt oma kultuurile baseeruvatele

eeldustele ja uskumustele, üksteisest loodud stereotüüpsetele kuvanditele ja tavapärastele käitumismustritele. Sellised eeldused loovad ootused teiste konfliktikäitumisele. See on paratamatu, et inimesed omavad eeldusi ja ootusi, kuidas teised peaksid või ei peaks käituma ükskõik millises suhtlussituatsioonis. Need ootused on siiski põhjendatud kultuuriliste sotsiaalsete normidega ning sõltuvad indiviidi poolt käitumisele antavatest sümboolsetest tähendustest (Burgoon, 1991). Kultuuridevahelised suhtlusprobleemid või kultuuride vahelised konfliktid toimuvad sageli tänu normatiivsete ootuste rikkumisele suhtlemisel. Ootuste rikkumisi tuleb tihti ette, eriti juhtudel, kus üks osapool tuleb individualistlikust kultuurist ja teine osapool kollektivistlikust kultuurist (Ting-Toomey, 1994, lk. 363-364).

Lewicki et al. (2004) on välja selgitanud kaheksa kultuurilist faktorit, mis mõjutavad globaalsete läbirääkimiste efektiivsust:

1. kuidas on läbirääkimised määratletud;
2. kes tulevad läbirääkimiste laua ümber;
3. protokoll järgimine;
4. suhtlemisstiil;
5. ajaraamistik;
6. vastumeelsus riskida;
7. grupp või indiviid;
8. kuidas kokkulepe kujundatakse ja täidetakse.

Need faktorid rõhutavad konfliktide lahendamise keerukust juhtudel, kus seotud osapooltel on erinevad hoiakud, mis defineerivad selle, kuidas konflikt kujuneb ning määravust, kui selles küsimuses on olemas jagatud arusaam mõlema osapoole vahel. Mõnedes rohkem individualistlikes kultuurides on jagatud uskumus, et suhte jaoks on konflikti korral oluline näost näkku läbirääkimised, et lahendada esile kerkinud probleeme. Rohkem kollektivistlikkusele orienteeritud kultuurides jällegi ei ole see argument, vaid neil on jagatud uskumus, et suhte jaoks on parem see, kui on olemas tuntud ja usaldusväärne kolmas osapool, kes suunab osapooli lahenduse poole rakendades osapoolte vahel mõlemasuunalist diplomaatiat (Fisher-Yoshida, 2005, lk 6).

Individualistlikes, madala kontekstiga kultuurides nagu Austraalia ja Ameerika Ühendriigid, on üksikisiku autonoomsuse kontroll, vabadus, territoorium ja isiklik piir indiviidi eneseaustuse ja mina tunnetamisel ülima tähtsusega. Kollektivistlikes, kõrge

kontekstiga kultuurides nagu Jaapan ja Korea, on indiviidi sisegrupi liikme poolt aktsepteerimine ja ülemuste, eakaaslaste ja/või pereliikmete poolt aktsepteerimine kriitilise tähtsusega indiviidi eneseaustuse arengus. Järelikult, individualistlikes kultuurides tekivad konfliktisituatsioonid enamjaolt läbi isikliku ruumi, üksikisiku võimu, privaatsuse ja üksikisikute õigluse ja võrdsuse rikkumise tõttu (Ting-Toomey, 1994, lk 365).

Kollektivistlikes kultuurides keerleb konfliktisituatsioon tüüpiliselt sise- ja välisgruppide vahel, grupilojaalsuse ja –pühendumise normide ning vastastikuste kohustuste ja usalduse ümber. Siinkohal on Ting-Toomey (1994, lk 365) välja toonud näiteks Hiina, kus levib konflikt tüüpiliselt kolmandatest osapooltest vahendajate kaudu. Siiski on olemas võtmeerinevus kolmanda osapoole vahendamises individualistlike, Lääne kultuuride ja kollektivistlike, Aasia kultuuride vahel. Lääne kultuurides kipuvad konflikti osapooled otsima abi sõltumatult kolmanda osapoole esindajalt (näiteks professionaalne vahendaja või pereterapeut). Paljudes Aasia kultuurides otsivad konflikti osapooled enamjaolt vanemalt (ja seetõttu ka targemalt) isikult, kes on seotud mõlema osapoolega. Ootused võivad saada rikutud, kui individualistlik kultuur saadab erapooletu kolmanda osapoole vahekohtunikuna lahendama rahvusvahelist konflikti, ilma eelneva suhete loomise perioodita. Konfliktiprotsessi rikkumised kerkivad ka juhtudel kui individualistlik kultuur saadab vahendajaks isiku, keda tajutakse olevat madalamast klassist või madalama staatusega kui kollektivistlikku kultuuri esindavad läbirääkijad.

Kultuuridevaheliste kokkupõrgete kontekstis on konflikt defineeritud kui tajutud ja/või tegelik väärtuste, ootuste, või kahe või enama erinevat kultuurilist päritolu osapoolte sisuliste ja/või relatsiooniliste küsimuste vastuolu tulemus. Tihti peale väljenduvad sellised erinevused erinevates kultuuriliste konfliktide laadides. Kultuuridevaheline konflikt saab tüüpiliselt alguse ebaõnnestunud suhtlusest. Kultuuridevaheline ebaõnnestunud suhtlus viib tihti väärtõlgendusteni ja pseudokonfliktideni. Kui ebaõnnestunud suhtlus muutub juhitumatuks või lahendamatuks, siis võib ta muutuda tegelikuks isikutevaheliseks, gruppide või ka ühiskondlikuks konfliktiks (Ting-Toomey, 1994, lk 360).

Ühiskondliku konflikti usulist tahku vaadates võib välja tuua Piibli (või ka mõne teise Pühakirja) tõlgendusprobleemi. Kuna igal religioonil on oma tunnustatud dogma, usk või pühaesemed, mida järgijad aktsepteerivad, võib see põhjustada sallimatust teiste uskujate seas. Pühakirja ja dogmat on sageli tõlgitud, mistõttu

konflikt võib tekkida selle üle, kelle tõlgendus on õige. Seda laadi konflikti ei saa tegelikult lahendada, kuna õiget vastust sellele ei ole. Õigeks loetakse seda tõlgendust, mida järgib suurem osa inimesi. Enamik inimesi, ükskõik mis religioonist, on tihtipeale rohkem rahulolevad, kui mistahes usu äärmuslased on motiveeritud oma tõlgenduse Jumala tahtest täide viima (Brahm, 2005).

Usulised fundamentalistid on peamiselt rahulolematud maailma moderniseerumise tõttu. Kuna religioon on tänapäevases modernses maailmas tähtsust kaotanud, soovivad fundamentalistid seda taastada. Selle põhjuseks on osaliselt ka kultuuride globaliseerumine. Sageli süüdistatakse Läänemaailma materialismi levikut näiteks hasartmängude, alkoholismi ja vähesse moraali suurenemise põhjuseks. Üheks näiteks võib tuua evolutsiooniteooria õpetamise koolides, kus mõningad grupid tunnevad, et usulistest traditsioonidest on loobutud (Brahm, 2005).

Religiooni saab ka vaadata kui osana kultuurist. Kultuuri võib määratleda kui õpitud ja jagatud muistist käitumist, mis kajastub tehnoloogias, ühiskondlikes organisatsioonides (majanduslikus, poliitilises, usulises, meedias, hariduses jms) ja ideedes. Sel viisil on religioon jagatud grupi inimeste poolt, mis on omistatud ja põlvest põlve edasi kantud, ning mis on selgelt kajastatud nii usuorganisatsioonides kui ka uskumustes. Sotsialiseerumine on protsess, mille kaudu on kultuuri õpitud, sealhulgas ka meie usulised tõekspidamised ja tavad. Sotsialiseerumise hulka kuulub keel, poliitika, majandus, religioon, haridus, perekond ja meedia (Groff; Smoker, 1996).

Ühiskondlik konflikt kujuneb inimeste erinevatest maailmavaadetest, väärtustest, kultuuridest, religioonist ja paljust muust. Niisamuti on ka selle tasandi puhul eelduseks, et ühiskondlik konflikt on eelnevalt alguse saanud kas sise-, isikute- või gruppidevahelisest konfliktist ning mis on lõpuks eskaleerinud ühiskondlikuks konfliktiks. Usulise poole pealt võib välja tuua erinevad tõlgendused, mis on eskaleerinud ühiskondlikuks konfliktiks või tänapäeva kiirelt arenev maailm, millega paljud usugrupi liikmed rahul ei ole.

2.5 Tasandite omavahelised seosed

Erinevaid tasandeid defineerides ja mõistes saan teha järelduse, et kõik tasandid on omavahel põimunud. Isikutevaheline konflikt saab tavaliselt alguse just vähemalt ühe osapoole sisekonfliktist. Siinkohal on hea näite toonud Fisher-Yoshida (2005, lk 5),

kus ta kirjeldab inimest, kes soovib väljuda klassiruumist, ent teine isik on oma lauda nihutanud ukse ette, blokeerides tee. Inimese tee ruumist väljumiseks on häiritud ning seda võib pidada sekkumiseks (ingl. k. *interference*). Ei saa kindel olla, kas tegemist on tahtlikult tee blokeerimisega, või soovis inimene lihtsalt paremini näha. Kui inimesed üksteist ei tunne, on raske tajuda, mida teine isik võib mõelda, aga antud näite põhjal mõtleb häiritud inimene seda, et teine inimene on tahtlikult tema tee blokeerinud, ent see ei pruugi üldse tegelikult nii olla. Teisisõnu on tekkinud sisemine konflikt ning kui häiritud isik nüüd oma tusases olekus midagi teisele ütleb, on tekib ilmselt isikutevaheline konflikt.

Krips (2010, lk 30) tõi välja, et sisemine konflikt saab olla tingitud isikutevahelisest või gruppidevahelisest konfliktist. Kui indiviid kuulub kuhugi gruppi, aga ei julge seal arvamust avaldada, kuna grupp arvab teistmoodi, siis on taaskord tegu sisemise konfliktiga, ent see on tulnud tänu grupi suhtlusele. Seepeale võib indiviid suunata negatiivsed tunded tervele grupile või üksikule grupi liikmele.

Gruppidevahelisi konflikte mõjutab mina ja identiteet, mis on kesksel kohal inimese mõtetest, tunnetest ja tegutsemisest arusaamisel. Need määravad ära ka indiviidi ja suurema sotsiokultuurilise institutsiooni omavahelised suhted (Ashmore et al., 2011, lk 5). Ka siin saab järeldada, et jällegi võivad suuremad konfliktid eelnevalt aset leida indiviidis endas. Kuna iga inimene on erinev ja inimestel on erisugused väärtused, on see igati arusaadav, et konflikt tekkida võib.

Ühiskondliku konflikti puhul on ära toodud, et see saab alguse inimese maailmavaate kujunemisest (Fisher-Yoshida; Bennett; Sefa Dei; Capra). Isikud, kellega meil on jagatud kogemused ja väärtused, on võimalik konflikte lihtsamini lahendada. See tuleneb sellest, et inimesed märkavad sarnasusi ja reageerivad neile soosivalt. Mida mitmekülgsem on inimkonna maailmavaade, päritolu, kogemused ja väärtushinnangud, seda vähem võib tõenäoliselt tekkida sarnaseid olukordi, nagu ülevalpool toodud näide klassiruumis aset leidvast konfliktist. Kui inimesed ennetavad erinevusi, siis võivad nad olla paremini ennast ette valmistanud, võtmaks kokkupõrkeid avatud meelega vastu. See, mis sellistel kokkupõrgetel inimesed konfliktini juhib, on teistele ja nende käitumisele hinnangu andmine (Fisher-Yoshida, 2005, lk 4-5).

Tasandeid uurides saab järeldusi teha mitmes osas. Mida suurem on osapool, seda komplitseeritum on põhiküsimus. Kui tüli on gruppidevaheline või ühiskondlik,

on seda sellisel juhul ka raskem lahendada, kuna osapooli on rohkem ja esmane põhiküsimus võib ajapikku muutuda.

Globaalne konflikt võib tekitada pingeid ja vastuolusid kõigil madalamatel tasanditel, alates gruppidevahelisest konfliktist kuni inimese siseheitlusteni välja. Näiteks pinge kristliku ja äärmusislami kultuuriruumi vahel vastandab poliitilisi parteisid ja inimeste rühmasid, mis tekitab isikutevahelisi konflikte ja ka vastuolusid inimeses endas. Teise näitena võib tuua hetkel aktuaalse teema ehk pagulaskriisi. Konflikt on siinkohal alguse saanud riigi siseprobleemidest, kuid on muutunud globaalseks tänu pagulaste liikumisele Lähis-Idast Euroopasse. Samamoodi on ka see tekitanud konflikti inimeses endas ja isikutevahelises suhtluses.

Sisemisest konfliktist võib areneda ühiskondlik konflikt, kui mingisugune liider või juht on vastuoluline isiksus. Näitena saab siinkohal välja tuua Stalini ja Hitleri. Nagu diktatuur on seotud diktaatoriga, nii on ka usuliikumine seotud juhiga. Veel saab näite tuua terrorirühmitus ISIS-est, mis on samamoodi alguse saanud juhust, kes on vastuoluline ja kes on saavutanud suurema mõjuvõimu. Samas on ka võimalik, et äärmusliikumine on jäänud vaid grupi tasandile. Näiteks püüab konfliktse iseloomuga liider luua oma liikumist ning tekivad järgijad ja organisatsioon, kuid see jääb grupi tasandile, mis vastandub ülejäänud ühiskonnale.

Olles teinud järeldusi tasandite põhjal, võib kokkuvõtvalt öelda, et kõik usulise konflikti tasandid on omavahel seotud. Peamiselt saab konflikt alguse siiski inimeses endas, kuid samas võib see olla mõjutatud grupikäitumisest või teisest inimesest. Üks tasand ei välista ilmtingimata teist ja nii ka vastupidi.

2. vaheosa kokkuvõte

Käesoleva töö teises osas käsitlesin usulise konflikti erinevaid tasandeid, milleks on sisemine, isikutevaheline, gruppidevaheline ja ühiskondlik konflikt. Sisemine konflikt on inimese enda sees toimuv vastuolu väärtuste, vajaduste ja uskumuste ning tema reaalse või kujutletava käitumise vahel. See on sisemine vastuolu, mis vajab lahendamist või otsustamist, kuid indiviidil on seda raske teha. Isikutevaheline konflikt on kahe inimese vahel või organisatsiooni alagruppides toimuv lahkarvamus, mis hõlmab rahulolematust või pahameelt. Kui kaks inimest räägivad üksteisega ja üks osapool ei nõustu teisega, võib aset leida isikutevaheline konflikt. Tähtis on siinkohal ära mainida ka vastastikune sõltuvus. Kui inimesed omavahel seotud pole,

ei saa ka konflikti tekkida. Gruppidevahelised konfliktid tekivad huvide erinevusest, millele lisandub vastuoluline või kontrolliv käitumisviis või hoiak. Konflikt võib alguse saada sobimatusel, mis võib hõlmata võimu, majandust või väärtuste erinevusi. Gruppidevahelise konflikti tähtsad komponendid on sotsiaalne identiteet ja mõjuvõim gruppis. Ühiskondlik konflikt saab alguse maailmavaadete erinevusest. Et seda konflikti uurida, tuleb enesele selgeks teha maailmavaateline kontekst, millest võiks käitumine olla tõlgendatud. Kuna pole olemas ühte jagatud reaalsust kõigi inimeste vahel, on konflikt kerge tekkima. Inimesed ootavad teistelt samade suundade ja väärtuste järgi toimimist, ent kui teine osapool seda ei tee, toimub kokkupõrge. Kõik tasandid, mida antud töös käsitlesin, on omavahel seotud. Üks võib tekkida teisest ajendatuna, väiksemast (nt sisekonfliktist) võib välja kasvada suurem konflikt (nt gruppidevaheline). Iga konflikti tasandi mõistmiseks on vaja teada, mis on konflikt ning mis seda põhjustab. Kõikide tasandite eelduseks on inimene, kes on sotsiaalne olend, tema identiteet, väärtused ja uskumused.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli ära määratleda usulise konflikti tasandid ja leida nende omavahelisi seoseid. Selleks, et defineerida tasandid, tuli mul esmalt lahti seletada konflikti ja usulise konflikti mõiste. Konflikt on vastasseis, mis saab alguse osapoolte vahel, kellel on erinevad hoiakud, eesmärgid, väärtused, arusaamad ja tegutsemisviis.

Seejärel tõin välja konfliktitüübid, millest oluliseks pidasin defineerida väärtuste-, huvide- ja faktikonflikti. Töö esimeses jaotuses kirjeldasin ka usulise konflikti mõistet, mis oli samuti oluline, et mõista töö teist poolt. Usuline konflikt saab tekkida mitme osapoolte vahel, kui sellesse on kaasatud religioon. Vastasseis esineb tihti ideoloogia, moraalsuse või uskumuste osas. Nii põhiküsimus kui ka osapooled peavad olema religioossed, vastasel juhul ei ole tegu usulise konfliktiga või siis on see osaliselt usuline konflikt. Selles osalevad erinevad aspektid nagu mõjuvõim, isiksus, koht või ruum ja gruppidentiteet. Usulise konflikti mõistmiseks on vajalik teada ka religiooni tähtsust inimesele ning kuidas keegi seda defineerib.

Esimese jaotuse viimases peatükis käsitlesin vägivalda, mis on aset leidnud ususõdades. Siinkohal ei toonud ma välja erinevaid sõdu, mis maailmas peetud on, vaid üritasin rohkem aru saada, miks need toimunud on. Ususõjad ei pruugi tihti olla puhtalt usust või kultuurist motiveeritud, kuna inimesed on mingil määral ka territoriaalsed. Samuti, käsitledes konflikti erinevaid tasandeid, jõudsin arusaamale, et ka maailmavaade on oluline aspekt konflikti ja ka isegi sõja tekkimisel. Selles mängivad rolli paljud erinevad punktid, millest üks on religioon, kuid veel võivad need olla poliitilised, majanduslikud, etnilised jpm.

Töö teises jaotuses seletasin lahti sisemise, isikutevahelise, gruppidevahelise ja ühiskondliku konflikti ning leidsin omavahelisi seoseid erinevate tasandite vahel. Jõudsin järeldusele, et kõik konflikti tasandid on omavahel seotud. Sisemine konflikt on inimese enese sees aset leidev vastuolu, mis võib olla tingitud väärtustest, vajadustest, uskumustest või tema reaalse või kujutletava käitumise vahel. Indiviidil on tihti raske seda vastuolu lahendada. Seetõttu saab sisemine konflikt areneda edasi isikutevaheliseks konfliktiks, mis on kahe osapoolte vahel toimuv konflikt. Oluline on välja tuua vastastikune sõltuvus, kuna kui inimesed omavahel seotud ei ole, ei saa ka konflikt tekkida. Gruppidevahelised konfliktid on mitme grupi vahel aset leidvad

lahkhelid. Ka see võib tekkinud olla sisemisest konfliktist või ka vastupidi. Grupi puhul on tähtis mõista, mis identiteet ja mõjuvõim inimesel grupis on, mis huvi ja hoiak grupil on. Viimaks võib tekkida ühiskondlik konflikt, mis samamoodi saab alguse indiviidist endast, tema maailmavaadetest, kogemustest, väärtustest jms. Siinkohal saab ühest küljest öelda, et tegemist on paratamatusega, kuna kõik inimesed on erinevad. Samas võib ka öelda, et tegemist on väärtuste konfliktiga, kuna inimestel on tahes tahtmata erinev hoiak, mis tuleneb elujooksul omistatud väärtustest. Teen oma töö põhjal järelduse, et usuline konflikt liigitub väärtuste konflikti alla, kuna usuline konflikt tekib erineva ideoloogia, moraali või uskumuste tõttu. Väärtused suunavad inimeste mõtteid, tundeid ja käitumist ning motiveerivad millegi poole püüdlema. Seda saab samastada religiooniga, kuna keskseks isikuks religioonis on Jumal, kelle tõttu on usklikud motiveeritud millegi suunas liikuma. Väärtused on kujunenud eluea jooksul ja neid on raske muuta. Niisamuti on religioon usklikule inimesele tähtis ja kujunenud eluea jooksul, millest loobuda on raske.

Kuna usuline konflikt on paratamatult aktuaalne, siis sellest tulenevalt tahtsin antud teemat ka uurida. Selleks, et seda uurida, pidin avama erinevate mõistete sisu. Käesolevas töös käsitlen palju psühholoogilisi termineid, seega võin öelda, et tegemist on teoreetilise käsitlusega, psühholoogia valdkonda kuuluva uurimistööga. Kuna nii konflikt kui usuline konflikt on väga sagedased nähtused, tahtsin uurida inimese sees toimuvat, mistõttu oligi loogiline jaotada konfliktid tasanditeks. Seega usun, et sain töö eesmärgi ka täidetud.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ahlbäck, T. et al. (2006). *Exercising Power: The Role of Religions in Concord and Conflict*. Donner Institute for Research in Religious and Cultural History. Åbo

Arlow, J.A. (1965). *The reaches of intrapsychic conflict*.

(<http://ajp.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/ajp.122.4.425?journalCode=ajp>)

Vaadatud: 15.04.16

Ardrey, R. (1966). *The Territorial Imperative*. New York: Atheneum

Ashmore, R.D. et al. (2001). *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*. Oxford: Oxford University Press

Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine Books

Bell, B. (2005). *Interpersonal Conflict Definition*.

(<http://www.psychologyandsociety.com/interpersonalconflict.html>)

Vaadatud: 20.04.16

Bennett, M. J. (1998). *Intercultural communication: A current perspective*. In M. J. Bennett (Ed.), *Basic Concepts of Intercultural Communication*. Yarmouth, ME: Intercultural Press

Brahm, E. (2005). *Religion and Conflict*.

(<http://www.beyondintractability.org/essay/religion-and-conflict>) Vaadatud: 01.05.16

Burgoon, J. (1991). *Applying a Comparative Approach to Expectancy Violations Theory*. In J. Blumer, J. McCleod, and K. Rosengren (Eds.). *Communication and Culture Across Space and Time*. Newbury Park, CA: Sage.

Capra, F. (2002). *The hidden connections: Integrating the biological, cognitive, and social dimensions of life into a science of sustainability*. New York: Doubleday.

Coser, L.A. (1956). *The functions of social conflict*. New York: Free Press.

Crook, J.H. (1968). *The Nature and Function of Territorial Aggression*. New York: Oxford University Press

Cross, G.P., Names, J. H., Beck, D. (197). *Conflict and human interaction*. Dubuque: Kendall Hunt.

Feixas, G. et al. (2014). *Cognitive conflicts in major depression: Between desired change and personal coherence*.
(<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ut.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=bd9295e8-f584-4641-937d-61fef2e6a599%40sessionmgr106&vid=3&hid=114>) Vaadatud: 20.04.16

Feldman, R.S. (1998). *Mõista psühholoogiat*. Konspekt tõlkest: *Understanding Psychology*. Second Edition. New York etc.: McGraw-Hill Publishing Company, 1990. Tõlkinud ja valinud Aavo Luuk. Mainori Majanduskool.

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford: Stanford University Press.

Fisher, R.J. (2000). *Intergroup Conflict*. Morton Deutsch and Peter T. Coleman, eds., *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bas Publishers.

Fisher-Yoshida, B. (2005). *Reframing Conflict: Intercultural Conflict as Potential Transformation*.
(<http://www.humiliationstudies.org/documents/FisherYoshidaReframingConflictSIETAR.pdf>) Vaadatud: 20.04.16

Galanter, M. (1989). *Cults. Faith, healing and coercion*. New York: Oxford University Press.

Groff, L., & Smoker, P. *Spirituality, religion, culture, and peace: exploring the foundations for inner-outer peace in the twenty-first century.*

(http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol1_1/smoker.html) Vaadatud: 01.05.16

Howitt, D. et al. (2008). *Social Psychology: Conflicts and Continuities.* New York: Open University Press.

Krips, H. (2010). *Konfliktidest ja suhtlemisoskustest õpetamisel ning juhtimisel.* Tartu: As Atlex.

Lehtsaar, T. (1997). *Äärmusliku usugrupi psühholoogia.* Tartu: Tõnu Lehtsaar Kirjastus.

Lehtsaar, T. (2008). *Suhtlemiskonflikti psühholoogia.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lehtsaar, T. (2013). *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse.* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Lewicki, R. J., Saunders, D. M., Barry, B., & Minton, J. W. (2004). *Essentials of negotiation, third edition.* New York: Irwin.

Little, D. (1996). *Religious Militancy in Managing Global Chaos.* eds, Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela Aall. Washington DC: USIP Press.

Mayer, W. et al. (2013). *Religious conflict from early christianity to the rise of islam.* Berlin/Boston, Walter de Gruyter GmbH.

Michaels, K. (2009). *Can we resolve religious conflicts?*

(<http://www.kimmichaels.info/articles/unifying-science-and-religion/14-articles/105-can-we-resolve-religious-conflicts>) Vaadatud: 04.05.16

Moe, C. (2006). *Religion in the Yugoslaw conflict.*

(<http://ojs.abo.fi/index.php/scripta/article/view/417/632>)

Sefa Dei, G. J., Hall, B. L., & Goldin Rosenberg, D. (Eds.) (2000). *Indigenous knowledges in global contexts: Multiple readings of our world*. Toronto: University of Toronto Press.

Ting-Toomey, S. (1994). *Managing Intercultural Conflicts Effectively*.
(<https://www.ohrd.wisc.edu/home/Portals/0/ManagingInterculturalConflicts.pdf>)

Vaadatud: 25.04.16

Wilmot, W., & Hocker, J. (2007). *Interpersonal conflict: seventh edition*. Boston: McGraw-Hill.

The levels of religious conflict

The aim of the study was to research different levels of religious conflict, define the concepts and find links between them. The first step was to specify the concept of conflict in general and religious conflict. In this research different sources were used which included a lot of psychological terms. Religious conflicts are not rare phenomenon which why this subject was relevant to research, although difficult to explain.

The first part of this study defines conflict in general and focuses on several conflict types. It also explains the concept of religious conflict and focuses on religious wars and violence. In this part the conflict means dispute between at least two people. The conflict can be over different values, attitudes, actions or goals. Religious conflict don't vary from the concept of conflict that much, but it is important to know that in religious conflict, the main issue of the conflict and parties are both religious. This is a presumption of the levels of religious conflict.

The second part of this study concentrates on different levels of the religious conflict, which depends on the size of the party. The four levels are intrapsychic, interpersonal, intergroup and intersocial conflict. Intrapsychic conflict means the inner conflict in self, interpersonal conflict is between two people, intergroup conflict includes parties and lastly, intersocial conflict is global, for example between countries. Firstly, the levels are described and defined, then the religious aspects of every level are handled. Lastly, links between levels are found and explained.

The outcome of this research was a definition of four different levels of religious conflict and find links between them. According to this research, every level of religious conflict is linked. Conflict can escalate from intrapsychic conflict into intersocial conflict, from intergroup conflict into interpersonal conflict etc.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristin Kätt,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Usulise konflikti tasandid”

mille juhendaja on Tõnu Lehtsaar,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus **08.05.16**